

ДИСКУРСИВНИЙ АКТ "ПРОПОЗИЦІЇ – ВІДМОВИ" В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Мерзляк Я. Ю.

*(Горлівський інститут іноземних мов
ДНУЗ "Донбаський державний педагогічний університет")
Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Кишко С. М.*

Загальна спрямованість сучасних лінгвістичних досліджень на поглиблене вивчення різних типів дискурсивного акту (ДА) та їхніх функціональних особливостей зумовлює актуальність нашого дослідження. Незважаючи на цілу низку робіт в області прагматики, дослідження ДА "пропозиції – відмови" у сфері сучасного англomовного діалогічного дискурсу з погляду основних принципів когнітивно-комунікативної лінгвістики було тільки-но започатковано в останнє десятиріччя, що й підсилює актуальність теми нашого дослідження.

Об'єктом дослідження виступає ДА "пропозиції – відмови" як одиниця мовленнєвої комунікації в сучасному діалогічному дискурсі. Предметом дослідження є інтегральні та диференціальні характеристики ДА "пропозиції – відмови".

Теоретичними засадами нашої дипломної роботи є принципи та постулати когнітивно-комунікативної лінгвістики, а також дослідження мовленнєвої діяльності. Оскільки об'єктом дослідження цієї роботи виступає дискурсивний акт як одиниця мовленнєвої комунікації, то поняття ДА є ключовим для розуміння його сутності.

У порівнянні з теорією мовленнєвих актів (МА), яка на сьогоднішній день є досить досконально розробленою, теорія дискурсивних актів знаходиться на самому початку свого становлення [1, 102-103]. МА традиційно розглядається як елементарна одиниця мовленнєвої діяльності, що є "проголошенням пропозиції в певній ситуації з певною метою" [2, 258]. У цьому сенсі традиційно виокремлюються такі МА, як констативи, квеситиви, директиви та комісиви. На думку Приходька О. М., коли мова заходить про значення, які виходять за межі смислового діапазону певної іллокуції, починають виникати дискусії. Так, досить складно визначити прагмасемантичну основу таких мовленнєвих дій, як вимога, розпорядження, попередження, рекомендація, побажання, дозвіл, заборона, незгода, звинувачення та ін, які не укладаються у відведені прагматикою рамки першоелементів, хоча дослідники по інерції часто

позначають їх традиційним терміном «мовленнєвий акт [1, 103]. Інші лінгвісти для аналізу вищезазначених мовленнєвих дій вживають такі поняття, як "гібридні мовленнєві акти", "макрормовленнєві акти", "метакомунікативні блоки", "репліки" та "дискурсема" [там само].

У рамках нашої дипломної роботи ми розподіляємо думку Приходька О. М. щодо доцільності вживання поняття "дискурсивний акт" як такого, що цілком повно описує сутність мовленнєвої дії "пропозиція – відмова". Термін "дискурсивний акт" (discourse act) запозичений у Г. Стіна [3, 15-16] виражає одиницю мовленнєвої дії, яка залучає до інтеракції адресанта та адресата і являє собою ланцюжок мовленнєвих актів, об'єднаних загальною інтенціональною (телеологічною) установкою в єдиний мовленнєвий блок, в якому можуть перетинатися і взаємодіяти різні іллокутивні сили з різними (первинними і вторинними) прагматичними значеннями [1, 103].

На думку Приходька О. М., факт ототожнення понять МА та ДА пояснюється спільністю деяких їхніх рис. Вони обидва виступають конститутивними одиницями мовленнєвої діяльності, мають однакову когнітивно-комунікативну природу, яка дозволяє їм бути мовленнєвими одиницями, що спеціалізуються на передачі інформації та на регулюванні мовленнєвої взаємодії між комунікантами. Крім того, використовуючись в інтерактивному обміні, вони можуть бути маніфестовані засобами прямої та непрямої номінації в ініціальному та реактивному режимах спілкування.

Але між МА і ДА існують й суттєві відмінності. Вони стосуються їхньої локутивної, іллокутивної і перлокутивної специфіки, а також міри, часу протікання тощо. Основна ж відмінність полягає в функціональному призначенні: МА є мінімальною і далі неподільною одиницею мовленнєвої дії, а ДА – мовленнєвим блоком, який в одних випадках може матеріально збігатися з МА, а в інших – вбирати в себе кілька МА, різних за своєю прагмасемантичною специфікою [1, 104]. В аналізованих одиницях по-різному влаштовано і цілепокладання: якщо мета у МА є досить однозначною, то у ДА вона може бути дифузною, іноді прихованою, а іноді й перетинатися з іншими цілями. Відповідно, і перлокутивний ефект виявляється у ДА більш прогнозованим і більш опуклим, ніж у МА.

Все вищезазначене дозволяє дати таке визначення нашого об'єкту дослідження. Дискурсивний акт "пропозиція-відмова" являє собою інтеракціональний акт взаємодії адресанта й адресата, а саме ланцюжок мовленнєвих актів "пропозиції" з боку адресанта та

"відмови" з боку адресата, об'єднаних загальною інтенціональною установкою в єдиний мовленнєвий блок. Наприклад,

– *I have a proposition to make you. How would you like to come in with us? I don't mean I'm offering you a job. I'm offering you a third share in the business. What do you say?*

– *Look, Tom. Don't think I'm not grateful for the offer. I am, but it can't be done* (Chase, p.11).

ДА "пропозиція" є ініціальною мовленнєвою дією адресанта, яка використовується мовцем в режимі кооперативного спілкування з метою мобілізації свого комунікативного партнера на будь-які активні дії з користю для нього або для себе самого [1, 106]. У цьому сенсі пропозиція спрямована на взаємовигідне співробітництво, оскільки її телеологія полягає в отриманні користі і для адресанта, і для адресата. Кооперативність пропозиції полягає в тому, що, те, що пропонується, не нав'язується адресату, а так би мовити, виноситься на обговорення, розгляд, дискусію тощо. Засобами вираження ДА "пропозиції" в дискурсі виступають перформативні дієслова *offer, suggest, propose*, конвенціональні стали висловлення та неконвенціональні засоби, які вживаються залежно від ситуації.

ДА "відмова" продукується мовцем лише як реакція на стимульну репліку і, таким чином, являє собою реактивну мовленнєву дію адресата та виражає його негативну реакцію на пропозиційну складову ініціальної мовленнєвої дії адресанта. У цьому сенсі ДА "відмови" є нонконформативним актом та може кваліфікуватися зразком конфліктного режиму комунікації [1, 108-110]. Негативна реакція адресата може сигналювати повну або часткову відмову від пропозиції адресанта, що може бути висловлена тактовним (непрямим) або категоричним (прямим) способом. Наприклад,

– *Will you be interested in having dinner with me?*

– *The thing is I sort of have a boy friend.*

– *Sure, yeah. I'm sorry* (Bartel, p.351). Приклад ілюструє кооперативний режим спілкування: адресат вдається до непрямого способу висловлення відмови з метою збереження як свого позитивного іміджу, так й іміджу адресанта. Пояснення причини, через яку дівчина змушена відкинути запрошення на вечерю (тобто вживання аргументації – вказівки на наявність друга), дозволяє вийти зі скрутного становища, не образивши при цьому співрозмовника.

Необхідною умовою для здійснення іллокутивного акту відмови є наявність стимулу, тобто ДА "пропозиції", який безпосередньо

передусь йому у дискурсі. ДА "відмови" завжди є відповідним ходом в діалогічній єдності, оскільки він стимулюється вихідною реплікою і пов'язаний з нею загальним пропозиціональним змістом.

Отже, наявність стимульної репліки є необхідною умовою для здійснення ДА "відмови". Таким чином, об'єкт нашого дослідження має низку інтегральних та диференціальних особливостей.

ДА "пропозиції – відмови" являє собою складне і багатоаспектне висловлення, яке можна характеризувати за параметрами "спосіб вживання (ініціальний – реактивний)", "режим спілкування (кооперативний – конфліктний)", "профітивність (очікувані преференції для адресанта та адресата)" та спосіб вербалізації (прямий – непрямий). ДА "пропозиції – відмови" має також і соціолінгвістичний аспект, який полягає в його детермінованості факторами, що ідентифікують особу мовця (стать, вік, соціальний статус тощо). Перспективу подальшого дослідження складає аналіз семантико-структурних, прагматичних та соціолінгвістичних особливостей ДА "пропозиції – відмови" в сучасному англомовному діалогічному дискурсі.

1. Приходько А. Н. Дискурсивные акты: прагмасемантика и прагматипология. Когниция, коммуникация, дискурс / А. Н. Приходько. – 2010. – № 1. – С. 101–122.
2. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика / И. М. Кобозева. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
3. Steen G. Basic discourse acts: When language and cognition turn into communication / G. Steen // Cognitive linguistics, functionalism, discourse studies: Common ground and new directions: Abstracts of the 8th International Cognitive Linguistics Conference 20-25.07.2003. – P. 15-16.

Перекладацькі інновації: матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 13–14 березня 2014 р. / редкол.: С. О. Швачко, І. К. Кобякова, О. О. Жулавська та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2014. – 172 с.